

Panhellenic Conference of Educational Sciences

Vol 1 (2017)

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ Π.Τ.Δ.Ε.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΛΕΤΗΣ ΨΥΧΟΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων

7ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΧΑΡΙΣΜΑΤΙΚΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ»

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ :

Παπαδότος Ιωάννης

Μπαστέα Αγγελική

Νικολόπουλος Ιωάννης

Σε Συνεργασία με την Ένωση Ελλήνων Φυσικών και την

Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΟ DIVANI CARAVEL

15-18 Ιουνίου 2017

Ο ρόλος του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών, απόψεις διευθυντών δημοτικών σχολείων

ΠΑΣΧΑΛΗΣ ΔΗΜΟΥ

doi: [10.12681/edusc.1711](https://doi.org/10.12681/edusc.1711)

To cite this article:

ΔΗΜΟΥ Π. (2019). Ο ρόλος του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών, απόψεις διευθυντών δημοτικών σχολείων. *Panhellenic Conference of Educational Sciences*, 1, 185-194.
<https://doi.org/10.12681/edusc.1711>

«Ο ρόλος του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών, απόψεις διευθυντών δημοτικών σχολείων»

**Πασχάλης Δήμου,
Διευθυντής 30ού Δ. Σχ. Βόλου
Δάσκαλος – Νηπιαγωγός – Κοινωνικός Ανθρωπολόγος
ΜΔΕ στην Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης
ΜΔΕ στην Κοιν. Ανθρωπολογία της Εκπαίδευσης
padimavi@hotmail.com**

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη θα διερευνηθούν ζητήματα που αφορούν το ρόλο του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών, απόψεις διευθυντών δημοτικών σχολείων της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά. Μετά από σύντομη παρουσίαση σχετικά με τη νομοθεσία, το σκοπό, τις εκπαιδευτικές μορφές και τους φορείς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό, θα γίνει αναφορά για την εσωτερική ποικιλομορφία που χαρακτηρίζει την ελληνική ομογένεια. Το γεγονός αυτό καθορίζει και τις διαφορετικές της ανάγκες και προσδοκίες και, συνεπώς, τους διαφορετικούς της σκοπούς και στόχους σχετικά με την ελληνόγλωσση εκπαίδευση. Στη συνέχεια, θα διαφανεί ρόλος του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών δημοτικών σχολείων, ώστε η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό, να είναι αποτελεσματική τόσο για την ελληνική διασπορά όσο και για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.

Λέξεις-κλειδιά: Διασπορά, εκπαιδευτική ηγεσία, διευθυντής, χαρισματικά παιδιά, κίνητρα

Abstract

The present study examines issues regarding Greek speaking education in Diaspora and the role of headmaster to find students with special characteristics and help them to involve in daily routine. After a short introduction about the legislation, mean of support, educational structures and institutions of the Greek speaking education abroad today, the research will focus in the internal variability that characterizes Greek communities abroad. This situation defines the different needs, expectations, and consequently the different aims regarding Greek speaking education abroad. Taking into considerations globalizations and political, financial and social changes that globalization has brought about prospects of developing Greek speaking education abroad are examined, so it can be effective for Greek Diaspora and also for Greek society in general.

Keywords: Diaspora, educational leadership, headmaster, gifted children, motivation

1. Εισαγωγή

Με τον όρο Διασπορά νοείται «ο γεωγραφικός διασκορπισμός εθνοτικών ομάδων, οι οποίες αποκομμένες, αλλά όχι οπωσδήποτε αποξενωμένες, από την ομάδα προέλευσης/αναφοράς τους, ή τον εθνοτικό κορμό, ζουν ως εθνοτικές ομάδες ή εθνοτικές μειονότητες στα πλαίσια μιας πολιτισμικά διαφορετικής κοινωνίας, κινούνται μεταξύ δύο

ομάδων αναφοράς και δύο πολιτισμικών συστημάτων και ως εκ τούτου διαμορφώνουν κάτω από ιδιαίτερες συνθήκες την ταυτότητά τους.»¹

Η παρούσα έρευνα θα ασχοληθεί με το ρόλο του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών μέσα από απόψεις διευθυντών για το πλαίσιο λειτουργίας της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στη Διασπορά. Συγκεκριμένα, αντλεί τη θεματική της από τον επιστημονικό χώρο της Εκπαιδευτικής Πολιτικής, στο βαθμό που ασχολείται με τους στρατηγικούς σχεδιασμούς του ελληνικού κράτους για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας εκτός της επικράτειάς του. Άπτεται, ωστόσο, και του γνωστικού πεδίου της Κοινωνιογλωσσολογίας, στο βαθμό που θίγει ζητήματα που αφορούν συσχετισμούς γλώσσας και εθνοπολιτισμικής ταυτότητας των Ελλήνων ομογενών .

Πρόκειται για ένα επίκαιρο θέμα, το οποίο, ωστόσο, λόγω των παγκόσμιων οικονομικών, πολιτικών, πολιτισμικών και γεωπολιτικών ανακατατάξεων που συντελούνται, λόγω των συνεχών αλλαγών των συνθηκών που επικρατούν στις ανά τον κόσμο ελληνικές παροικίες και λόγω των διαφοροποιήσεων στις κοινωνικοπολιτικές και ιδιαίτερα στις γλωσσικές προοπτικές που διαμορφώνει η Ευρωπαϊκή Ένωση, παραμένει πάντα επίκαιρο και χρήζει αναστοχαστικής προσέγγισης.

2.Μεθοδολογία έρευνας

Για την εκπόνηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν εθνογραφικά εργαλεία ποιοτικής μεθόδου έρευνας και ποσοτικά κριτήρια με στατιστικά δεδομένα για τη συναγωγή μεθοδικότερων συμπερασμάτων. Σύμφωνα μ' αυτήν θα επιχειρηθεί η έρευνα των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, οι οποίες θα συγκεντρωθούν και θα ελεγχθούν για την αξιοπιστία τους. Τα γεγονότα θα εκτεθούν κατά χρονολογική σειρά και θα αναλυθούν σε συνάρτηση με τις πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που συνετέλεσαν στην επίταση ή την επιβράδυνση της εκπαιδευτικής προσπάθειας στη συγκεκριμένη περιοχή της θεματικής. Η ανίχνευση της διαλεκτικής σχέσης (σχέση αλληλεπίδρασης) ανάμεσα σε ορατές και βαθιές αιτίες καθόρισε, εξάλλου, την ερμηνεία ορισμένων γεγονότων και εξελίξεων. Άλλωστε κάθε μελέτη που επιχειρεί να περιγράψει συνολικά ένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να είναι επαρκής, αν εγκλωβιστεί στην καθεαυτή ανάλυση του εκπαιδευτικού συστήματος. Είναι αναγκαίο ταυτόχρονα να συνεξετάζει τη σχέση του εκπαιδευτικού με το φορέα από τον οποίο εξαρτάται, την ιδεολογία του κρατικού μορφώματος στο οποίο ζει και εργάζεται, τις οικονομικές συνθήκες που ισχύουν και την επίτευξη των στοχεύσεων, εθνικών, κοινωνικών, επαγγελματικών, ηθικών και πολιτισμικών, που προσδιορίζουν στο εκπαιδευτικό σύστημα τα πλαίσια της λειτουργίας του.

3.Η νομοθεσία για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό μέχρι τις μέρες μας

Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά είναι ένα ζήτημα που απασχόλησε και απασχολεί την ελληνική πολιτεία με ιδιαίτερη ένταση τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες, όπως καταδεικνύεται από τη θέσπιση μιας σειράς νομοθετικών διαταγμάτων, της ψήφισης του πρόσφατου νομοσχεδίου συμπεριλαμβανομένης,² που στοχεύουν να την προσδιορίσουν.³

¹ Δαμανάκης, Μ. (2006). Ελληνική γλώσσα και διασπορά. Περιβάλλον, γλώσσα, υποκείμενο. Στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: «Η Ελληνική Γλώσσα ως δεύτερη/ζένη. Έρευνα, Διδασκαλία, Εκμάθηση»* (Φλώρινα 12-14 Μαΐου 2006), σσ. 19-33. [<http://www.ediamme.edc.uoc.gr/download.php?id=1068203,396,4> (ανακτήθηκε στις 4.4.2011)].

² <http://www.minedu.gov.gr/grafeio-typou/anakoinoseis-typou/26-08-11-sxedio-nomoy-lellinoglossi-ekpaideysi-sto-eksoteriko-kai-alles-diatakseisr.html> (ανακτήθηκε στις 2.9.2011).

Ήδη το άρθρο 108 του Συντάγματος αναφέρει ότι «το Κράτος μεριμνά για τη ζωή του απόδημου ελληνισμού και τη διατήρηση των δεσμών του με τη μητέρα Πατρίδα. Επίσης μεριμνά για την παιδεία και την κοινωνική και επαγγελματική προαγωγή των Ελλήνων που εργάζονται έξω από την επικράτεια».⁴ Η πατεernalιστική σχέση του ελληνικού κράτους με την ελληνική Διασπορά, που αντικατοπτρίζεται στη γλώσσα του συγκεκριμένου άρθρου, εξακολουθεί να αποτυπώνεται και στα νομοθετικά διατάγματα για την ελληνόγλωσση παιδεία στο εξωτερικό, που θεσπίστηκαν κατά τη διάρκεια της συνταγματαρχικής δικτατορίας με τους νόμους 695/1970 και 154/1973. Κυρίαρχος στόχος των συγκεκριμένων νόμων αποτελούσε η καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης και της εθνοπολιτισμικής ταυτότητας των Ελλήνων ομογενών, μέσα από τη μεταφύτευση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος στις χώρες υποδοχής τους. Συνεπώς, τα εκπαιδευτικά μοντέλα που προωθούνταν ήταν αμιγώς ελλαδοκεντρικά και η σχέση Ελλάδας-Διασποράς ήταν η σχέση κέντρου-περιφέρειας.⁵

Στη συνέχεια, το 1983 –και πάντα υπό το ιδεολογικό πρίσμα του εξουσιάζοντα κέντρου και της εξουσιαζόμενης περιφέρειας– ιδρύθηκε η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού (Γ.Γ.Α.Ε.), η οποία αποτέλεσε «επιτελικό φορέα για τη χάραξη, την εφαρμογή και το συντονισμό της κυβερνητικής πολιτικής για τον ελληνισμό της Διασποράς»,⁶ ενώ το 1995, στα πλαίσια της Γ.Γ.Α.Ε., ιδρύθηκε το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού (Σ.Α.Ε.),⁷ το οποίο «είναι γνωμοδοτικό, εισηγητικό, διεκδικητικό και υποστηρικτικό προς την Ελληνική Πολιτεία όργανο και έχει ως αποστολή του την έκφραση όλων των δυνάμεων του απανταχού Ελληνισμού».⁸

Ο νόμος 2413/1996 (ΦΕΚ 124 Α΄/17-6-1996)⁹ με τίτλο «Η ελληνική παιδεία στο εξωτερικό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση και άλλες διατάξεις» είναι αυτός που καθόριζε μέχρι πρόσφατα την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό. Στο συγκεκριμένο νόμο, έγινε για πρώτη φορά απόπειρα μετατροπής του προηγούμενου ελλαδοκεντρικού εκπαιδευτικού μοντέλου σε ελληνοκεντρικό, λαμβάνοντας υπόψη τις διαπολιτισμικές συνθήκες κοινωνικοποίησης των Ελλήνων ομογενών.¹⁰ Εντούτοις, σύμφωνα με τους Γεωργιάννη και Κυπριανού, ο συγκεκριμένος νόμος ήταν μεν πρωτοποριακός σε σχέση με τα προηγούμενα νομοθετικά διατάγματα της δικτατορικής περιόδου, αλλά δεν ήταν πρωτοποριακός για την

³ <http://law.greekeducation.org> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011). Ας σημειωθεί, ωστόσο, ότι η ελληνική νομοθεσία για την ελληνική παιδεία στο εξωτερικό δε λαμβάνει χώρα ούτε σε πολιτικό ούτε σε κοινωνικοπολιτισμικό κενό, αλλά εξαρτάται –ως ένα μεγάλο βαθμό– από τη γλωσσική πολιτική και την εκπαιδευτική νομοθεσία της εκάστοτε χώρας υποδοχής. Μάρκου, Γ. (1995). Η πολιτική των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για τα παιδιά των μεταναστών και οι επιπτώσεις της για τον απόδημο Ελληνισμό. Στο: *Ο Ελληνισμός της Διασποράς και η ελληνική παιδεία του. Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος* (Φλώρινα, 29-31 Οκτωβρίου 1993). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 136-149. Γεωργιάννης, Π. (2008). Η εκπαιδευτική πολιτική των χωρών υποδοχής για τους μετανάστες και η ελληνόγλωσση εκπαίδευση της ελληνικής διασποράς. Στο: Γεωργιάννης, Π. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (τόμ. 7). Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 151-170.

⁴ <http://www.teilam.gr/nomothesia/Syntagma.pdf> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).

⁵ Γεωργιάννης, Π. (2008). Διαχρονική παρουσίαση της ελληνικής νομοθεσίας για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση του εξωτερικού και των αλλοδαπών και παλιννοστούντων στην Ελλάδα. Στο: Γεωργιάννης, Π. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (τόμ. 7). Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 171-194.

⁶ <http://www.ggae.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=1> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).

⁷ <http://www.sae.gr> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).

⁸ Τροποποιητικός Νόμος 3480/2006, ΦΕΚ 161 Α΄/2-8-2006 με τίτλο «Οργάνωση, λειτουργία και αρμοδιότητες του Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού (Σ.Α.Ε.) και άλλες διατάξεις».

⁹ http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf (ανακτήθηκε στις 18.3.2011). Για τροποποιήσεις επιμέρους σημείων του συγκεκριμένου νομοθετικού διατάγματος βλ. στο <http://law.greekeeducation.org/#a-1> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).

¹⁰ Γεωργιάννης, Π. (2008). Διαχρονική παρουσίαση της ελληνικής νομοθεσίας για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση του εξωτερικού και των αλλοδαπών και παλιννοστούντων στην Ελλάδα. Στο: Γεωργιάννης, Π. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (τόμ. 7). Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 171-194.

εποχή του. Στους σκοπούς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό περιλαμβάνονταν, πέραν του γενικού σκοπού περί καλλιέργειας και διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, η ανάδειξη της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας, η διαμόρφωση της προσωπικότητας των ελληνοπαίδων, που θα ενίσχυε την αυτογνωσία και την αυτοπεποίθησή τους, η προβολή και η διάδοση της ελληνικής γλώσσας, της ελληνικής και ορθόδοξης παράδοσης και του ελληνικού πολιτισμού στις άλλες χώρες, η ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων, των παραδόσεων και της ιστορίας του ελληνισμού που ζούσε σε διάφορες χώρες και περιοχές της γης, η αξιοποίηση της γνώσης και της εμπειρίας του ελληνισμού της Διασποράς για την ανάπτυξη της επιστήμης, του πολιτισμού και της παιδείας στην Ελλάδα, και τέλος, η συμβολή στην αμοιβαία κατανόηση, την ειρηνική συμβίωση και τη συνεργασία ατόμων και ομάδων διαφορετικής προέλευσης και πολιτισμικής παράδοσης, που ζούσαν στις σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες.¹¹ Στην πραγματικότητα, ο νόμος αυτός επικεντρωνόταν στην ελληνόγλωσση εκπαίδευση μόνο των ομογενών και δεν αντιμετώπιζε βασικές πτυχές της παγκοσμιοποίησης, οι οποίες, άλλωστε, ήταν ιδιαίτερα εμφανείς και στην Ελλάδα, ήδη πριν τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Λειτουργώντας, έτσι, περιοριστικά και αναχρονιστικά, περιχαράκωνε τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στους ελληνικούς πληθυσμούς του εξωτερικού, και δεν προέβλεπε τη διδασκαλία της ευρύτερα στους οποιουσδήποτε ενδιαφερόμενους.¹²

4. Απόψεις, διαπιστώσεις για το ρόλο του διευθυντή στις εκπαιδευτικές μορφές και στους φορείς της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό σύμφωνα με το νέο νομοσχέδιο

Στις 26.8.2011, λοιπόν, ψηφίστηκε επί της αρχής το Σχέδιο Νόμου για την «Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό και άλλες διατάξεις».

Από τις συνεντεύξεις σε διευθυντές ελληνικών σχολείων της διασποράς προκύπτει ότι με το άρθρο 1 του συγκεκριμένου νομοσχεδίου, καθορίζεται ότι σκοπός της ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό είναι 1) η καλλιέργεια και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού σε πολίτες της ελληνικής Διασποράς και του κόσμου· 2) η πολύπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας των ελλήνων μαθητών στο εξωτερικό με τη διατήρηση των στοιχείων της ελληνικής τους ταυτότητας και την ταυτόχρονη ενίσχυση της αμοιβαίας κατανόησης, της ειρηνικής συμβίωσης και της συνεργασίας ατόμων και ομάδων διαφορετικής προέλευσης· 3) η ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών στοιχείων, των παραδόσεων, της ιστορίας, της γνώσης και της εμπειρίας της ελληνικής Διασποράς και την αξιοποίησή τους, ιδιαίτερα μέσω του εκπαιδευτικού συστήματος· 4) η αμοιβαία ανταλλαγή και επικοινωνία μεταξύ όλων των κοινοτήτων της ελληνικής Διασποράς με βάση την ελληνική ιστορία, γλώσσα και πολιτισμό· 5) η οικοδόμηση παγκόσμιων δικτύων ελληνικής παιδείας με την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, με στόχο τη γλωσσική, εκπαιδευτική και πολιτισμική ανταλλαγή και δράση· 6) η αναβάθμιση των μονάδων, που παρέχουν ελληνόγλωσση εκπαίδευση έτσι ώστε να επιτυγχάνεται η ισότιμη ένταξη των μαθητών τους στην χώρα υποδοχής· και 7) η υποστήριξη των μορφών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης που α) είναι ενταγμένες ή θεσμικά συνδεδεμένες με το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας υποδοχής και β) αποτελούν πρότυπα αριστείας και ποιοτικής εκπαίδευσης.¹³

¹¹ http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).

¹² Γεωργγιάννης, Π. & Κυπριανού, Δ. (2009). Η ελληνική πολιτική για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης. Στο: Γεωργγιάννης, Π. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης στην Ελλάδα και το εξωτερικό*. Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 263-281.

¹³ <http://www.minedu.gov.gr/grafeio-typou/anakoinoseis-typoy/26-08-11-sxedio-nomoy-lellinoglossi-ekpaideysi-sto-eksoteriko-kai-alles-diatakseis.html> (ανακτήθηκε στις 2.9.2011).

Στο άρθρο 2 του υπό εξέταση νομοσχεδίου, προβλέπεται ότι η ελληνόγλωσση εκπαίδευση παρέχεται 1) από εκπαιδευτικές μονάδες στο εξωτερικό, που ήδη βρίσκονται σε λειτουργία και στους αποφοίτους των οποίων χορηγούνται τίτλοι σπουδών, που αναγνωρίζονται ως ισότιμοι με τους τίτλους των αντίστοιχων σχολείων της Ελλάδας· 2) από δίγλωσσα σχολεία ξένων χωρών κάθε βαθμίδας εκπαίδευσης, στους αποφοίτους των οποίων χορηγούνται τίτλοι σπουδών του ξένου σχολείου, ή τάξεις, τμήματα ή προγράμματα ελληνικής γλώσσας, που είναι ενταγμένα σε σχολεία ξένων χωρών, στους αποφοίτους των οποίων χορηγούνται τίτλοι σπουδών του ξένου σχολείου, ή από εκπαιδευτικές μονάδες στο εξωτερικό που επιχορηγούνται, έστω και μερικώς, από το εκπαιδευτικό σύστημα ξένων χωρών, εφόσον έχουν ιδρυθεί/ιδρύονται ή έχουν αναγνωριστεί/αναγνωρίζονται στο πλαίσιο διεθνών ή διακρατικών συμφωνιών ή με απόφαση του Υπουργού Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων· 3) από ελληνικά τμήματα των ευρωπαϊκών σχολείων και των σχολείων διεθνών οργανισμών· 4) από τμήματα ελληνικών σπουδών ή άλλες μορφές οργάνωσης ελληνικών σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση ξένων χωρών καθώς και θεολογικές σχολές ή μονάδες θεολογικής εκπαίδευσης· 5) από εκπαιδευτικές μονάδες ελληνόγλωσσης ή δίγλωσσης εκπαίδευσης, οι οποίες παρέχουν κάθε είδους επαγγελματική κατάρτιση, αρχική ή συμπληρωματική, και οι χορηγούμενοι από αυτές τίτλοι σπουδών αναγνωρίζονται ως ισότιμοι με τους τίτλους αντίστοιχης διάρκειας φοίτησης ινστιτούτων και σχολών επαγγελματικής κατάρτισης της Ελλάδας· 6) από τμήματα διδασκαλίας ενηλίκων και κέντρα διδασκαλίας από απόσταση με όλες τις μορφές· και 7) από εκπαιδευτικές μονάδες, που δεν εμπίπτουν στις προηγούμενες περιπτώσεις και δε χορηγούν τίτλο σπουδών, που αναγνωρίζεται από εκπαιδευτικό σύστημα.¹⁴

Στο άρθρο 3 του ίδιου νομοσχεδίου ορίζονται ως φορείς ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό οι ελληνικές διπλωματικές ή προξενικές αρχές, εκπαιδευτικές ή άλλες αρχές ξένων χωρών, οι ελληνικές κοινότητες της Διασποράς, μορφωτικοί και πολιτιστικοί σύλλογοι, σωματεία και άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Καινοτομία του παρόντος νόμου είναι ότι, με απόφαση του Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. και κατόπιν πρότασης των διπλωματικών ή προξενικών αρχών των ξένων χωρών, ιδρύονται τα «Κέντρα - Λόγος», τα οποία είναι εκπαιδευτικές μονάδες (του άρθρου 2), που παρουσιάζουν ιδιαίτερα ποιοτικό, σημαντικό και με χρονική διάρκεια έργο αναφορικά με την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στο εξωτερικό, και οι οποίες τίθενται υπό την αιγίδα του Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. Από αυτό δύνανται να λαμβάνουν ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό και μέσα διδασκαλίας. Ωστόσο, και τα ίδια μπορούν να παράγουν εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικό υλικό, τα οποία, κατόπιν σχετικής γνωμοδότησης του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, μπορούν να αναρτώνται στην ψηφιακή πλατφόρμα εκπαιδευτικού υλικού του Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. και να χρησιμοποιούνται τόσο από φορείς ελληνικής παιδείας στο εξωτερικό όσο και από φορείς της Δια Βίου Μάθησης. Τέλος, τα συγκεκριμένα Κέντρα δύνανται, κατ' εξαίρεση και μόνο εφόσον καθίσταται αναγκαίο για την επιτέλεση του έργου τους, να επιχορηγούνται από το Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ. για μέρος του κόστους πρόσληψης εκπαιδευτικών ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στα Κέντρα αυτά.¹⁵

Επιπρόσθετες καινοτομίες στο καινούργιο νομοσχέδιο είναι –μεταξύ άλλων– η πρόβλεψη για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας όχι μόνο σε ομογενείς αλλά και ευρύτερα, σε οποιουσδήποτε ενδιαφερόμενους πολίτες του κόσμου· η πρόβλεψη αξιοποίησης των ομογενών εκπαιδευτικών και των Ελλήνων εκπαιδευτικών κατοίκων του εξωτερικού, ωστόσο, κυρίως λόγω της παρούσας οικονομικής δυσχέρειας της χώρας, αλλά και λόγω της μέχρι τώρα διαπιστωθείσας δυσαναλογίας μεταξύ κόστους και εκπαιδευτικού αποτελέσματος· η δημιουργία ψηφιακής εκπαιδευτικής πλατφόρμας, η δυνατότητα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης του εκπαιδευτικού προσωπικού και των μαθητών και η δημιουργία ενός ηλεκτρονικού συστήματος εποπτείας· η ίδρυση Συνόδου Συνεργασίας ως

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ *Ibid.*

όργανο μόνιμης συνεργασίας των Υ.Π.Δ.Β.Μ.Θ., του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού και του Υπουργείου Εξωτερικών, για τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στο εξωτερικό· η ενίσχυση προγραμμάτων εκπαιδευτικών ανταλλαγών· η σύνταξη ενός πλαισίου προδιαγραφών και προσδιορισμού των επιπέδων γλωσσομάθειας και επάρκειας της ελληνικής γλώσσας, τη γενική ευθύνη του οποίου έχει το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας· η χορήγηση πιστοποιητικών ελληνομάθειας σε ομογενείς και αλλογενείς· και η εισαγωγή αξιολόγησης τόσο των εκπαιδευτικών και των συντονιστών όσο και του εκπαιδευτικού έργου που παράγεται.¹⁶

Επίλογος

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη, μπορούμε να συνοψίσουμε τα κυριότερα σημεία της, καταλήγοντας σε κάποια συμπεράσματα. Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση εκτός ελληνικής επικράτειας συμβαδίζει με τις αρχές της παγκοσμιοποίησης για –μεταξύ άλλων– γλωσσική και εθνοπολιτισμική διάχυση και συμβάλλει στον εμπλουτισμό του γλωσσικού και ευρύτερα πολιτισμικού κεφαλαίου των ομογενών. Ωστόσο, όπως –έστω και με καθυστέρηση– διαπίστωσε η ελληνική πολιτεία, η νομοθεσία για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη Διασπορά που θεσπίστηκε πριν μια δεκαπενταετία, δεν ήταν δυνατό να ανταποκρίνεται στις ραγδαίες παγκόσμιες εξελίξεις γενικά, συμπεριλαμβανομένων των εσωτερικών διαφοροποιήσεων των ελληνικών διασπορών ειδικότερα. Έτσι, η ψήφιση ενός νέου νομοθετικού πλαισίου ήταν πλέον απαραίτητη.

Με μία πρώτη ματιά φαίνεται ότι θα πρέπει, ωστόσο, να λαμβάνεται υπόψη ότι οι νεότερες γενιές ομογενών, έχοντας πλέον ενσωματωθεί, στην πλειοψηφία τους επιτυχώς, στους νέους τόπους διαμονής τους, διαθέτουν όλο και μια πιο συμβολική σχέση με την «ελληνικότητα» και την ελληνική γλώσσα. Συνεπώς, ο σκοπός της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά χρήζει συνεχώς αναθεώρησης και επαναπροσδιορισμού. Συγκεκριμένα, η ελληνική γλώσσα, πέραν ενδεχομένως κάποιου εθνοπολιτισμικού φορτίου που φέρει αλλά που εξασθενεί με την πάροδο του χρόνου, χρειάζεται να αποκτήσει σημασία για το μέλλον των νεαρών ομογενών,¹⁷ όπως λ.χ. άνοιγμα νέων επαγγελματικών προοπτικών, ακριβώς λόγω της διγλωσσίας.

Η πρόβλεψη του νέου νομοσχεδίου για τη χρήση καινοτόμων μεθόδων διδασκαλίας στα πλαίσια των αρχών της Διά Βίου Μάθησης, όπως η εξ αποστάσεως διδασκαλία, η δημιουργία ηλεκτρονικών κοινοτήτων μάθησης και γενικά η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, η χρήση εναλλακτικών μεθόδων διδασκαλίας, όπως αυτή της γλωσσικής εμβάπτισης (*immersion*) από μικρή ηλικία, και η ενίσχυση πτυχών της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης μέσα από διακρατικά εκπαιδευτικά προγράμματα σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, παράλληλα με την αποδεδειγμένη διαπολιτισμική επάρκεια και διαπολιτισμική ετοιμότητα των εκπαιδευτικών που τη διδάσκουν,¹⁸ θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, μια και τα προαναφερθέντα αποτελούν προϋποθέσεις *sine qua non* για μια ελκυστική, σύγχρονη και πλουραλιστική (γλωσσική) εκπαίδευση.

Επιπλέον, η αναντιστοιχία υπέρογκων δαπανών στο χώρο της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά και πενιχρών αποτελεσμάτων, σαφώς και χρήζει διορθωτικής αλλαγής. Η χαρτογράφηση των πραγματικών αναγκών στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στο εξωτερικό, ο προσεκτικός και αποτελεσματικός οικονομικός σχεδιασμός της

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ Σκούρτου, Ε. (2005). Η γλώσσα της διασποράς και η διασπορά της γλώσσας. Στο: Τσοκαλίδου, Ρ. & Παπαρούση, Μ. (επιμ.), *Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά. Γλώσσα και λογοτεχνία*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 33-48.

¹⁸ Γεωργογιάννης, Π. & Κυπριανού, Δ. (2009). Η ελληνική πολιτική για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης στην Ελλάδα και το εξωτερικό*. Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 263-281.

γλωσσικής εκπαίδευσης εκτός Ελλάδας, η διοικητική αναδιάρθρωση και ο επανακαθορισμός των ρόλων και των ευθυνών των εκπαιδευτικών εταίρων, η διαφάνεια και η αξιοκρατία στον τρόπο επιλογής του εκπαιδευτικού δυναμικού, η συστηματική καταγραφή και η αποτελεσματική αξιοποίηση των ομογενών επιστημόνων και παιδαγωγών, είναι βήματα που απαιτούνται να γίνουν για την εξυγίανση του θεσμού της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στο εξωτερικό, έτσι ώστε να είναι αποτελεσματικός τόσο για την ελληνική Διασπορά όσο και για την ελληνική κοινωνία στο σύνολό της.

Σε αυτό το ιδιαίτερα απαιτητικό περιβάλλον ο ρόλος του διευθυντή στην ανίχνευση και εκπαιδευτική διαχείριση χαρισματικών μαθητών, είναι περιορισμένος έως και ελάχιστος. Σύμφωνα με τις απόψεις διευθυντών δημοτικών σχολείων της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης στη Διασπορά οι ελληνόγλωσσοι εκπαιδευτικοί αλλά και οι ίδιοι, ως εκπαιδευτικοί ηγέτες δεν έχουν θεσμικά τη δυνατότητα ή τα εργαλεία και μοιραία οι γονείς απευθύνονται σε κέντρα αλλά και φορείς των χωρών υποδοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργογιάννης, Π. (2008). Η εκπαιδευτική πολιτική των χωρών υποδοχής για τους μετανάστες και η ελληνόγλωσση εκπαίδευση της ελληνικής διασποράς. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (τόμ. 7). Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 151-170.
- Γεωργογιάννης, Π. (2008). Διαχρονική παρουσίαση της ελληνικής νομοθεσίας για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση του εξωτερικού και των αλλοδαπών και παλιννοστούτων στην Ελλάδα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.), *Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Βηματισμοί για μια αλλαγή στην εκπαίδευση* (τόμ. 7). Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 171-194.
- Γεωργογιάννης, Π. & Κυπριανού, Δ. (2009). Η ελληνική πολιτική για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση στις χώρες της ευρωπαϊκής ένωσης. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.), *Η διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης στην Ελλάδα και το εξωτερικό*. Πάτρα: ΚΕ.ΔΕ.Κ., σσ. 263-281.
- Γκότοβος, Α. (2007). Εθνική, εθνοτική και πολιτισμική ταυτότητα: Διασπορές, διαφορές και πατρίδες. *Επιστήμες της Αγωγής (Πρώην Σχολείο και Ζωή). Νεοελληνική Διασπορά. Όψεις της ιστορίας της και της εκπαίδευσής της* (τχ.3), σσ. 23-48.
- Δαμανάκης, Μ. (1991). Εισαγωγή στο θεωρητικό πλαίσιο του προγράμματος παραγωγής γλωσσικού διδακτικού υλικού για τα Ελληνόπουλα στη Γερμανία.
[<http://www.ediamme.edc.uoc.gr/download.php?id=994596,137,8> (ανακτήθηκε στις 4.4.2011)].
- Δαμανάκης, Μ. (1997). Θεωρητική προσέγγιση της κοινωνικοποίησης των ελληνοπαίδων στο Βέλγιο και στη Γαλλία. Στο: Δαμανάκης, Μ. (επιμ.), *Η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων στο Βέλγιο και στη Γαλλία* (Διαπολιτισμική Παιδαγωγική). Αθήνα: Gutenberg, σσ. 89-100.
- Δαμανάκης, Μ. (1997). Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού στα Ελληνόπουλα του εξωτερικού. Στο: Σκούρτου Ελένη (επιμ.), *Θέματα διγλωσσίας και εκπαίδευσης*. Αθήνα: Νήσος, σσ. 63-82.
- Δαμανάκης, Μ. (2006). Ελληνική γλώσσα και διασπορά. Περιβάλλον, γλώσσα, υποκείμενο. Στο: *Πρακτικά του Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: «Η Ελληνική Γλώσσα ως δεύτερη/ξένη. Έρευνα, Διδασκαλία, Εκμάθηση»* (Φλώρινα 12-14 Μαΐου 2006), σσ. 19-33.
[<http://www.ediamme.edc.uoc.gr/download.php?id=1068203,396,4> (ανακτήθηκε στις 4.4.2011)].
- Δαμανάκης, Μ. (2011). *Ελληνικά Σχολεία στη Γερμανία. Παρελθόν, παρόν & μέλλον* (Διαπολιτισμική Παιδαγωγική). Αθήνα: Gutenberg.
- Κούρτη-Καζούλη, Β. & Cummins, J. (2005). Ενίσχυση γλωσσικών ικανοτήτων και ταυτοτήτων των μαθητών μέσω των νέων τεχνολογιών. Στο: Τσοκαλίδου, Ρ. & Παπαρούση, Μ. (επιμ.), *Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά. Γλώσσα και λογοτεχνία*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 93-113.
- Μάρκου, Γ. (1995). Η πολιτική των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για τα παιδιά των μεταναστών και οι επιπτώσεις της για τον απόδημο Ελληνισμό. Στο: *Ο Ελληνισμός της Διασποράς και η ελληνική παιδεία του. Πρακτικά ΣΤ' Διεθνούς Συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος* (Φλώρινα, 29-31 Οκτωβρίου 1993). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 136-149.
- Μαργαρόνη, Μ. (2008). «Ορθοδοξία – Ελλάδα – Οικογένεια»: Ζητήματα εννοιολόγησης και ρητορικής σε εγχειρίδια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε παιδιά δημοτικού Ελλήνων ομογενών της Αμερικής. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (επιμ.), *Μετανάστευση, Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα και Διαπολιτισμική Εκπαίδευση. Πρακτικά του 11^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου του Κέντρου Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών* (Πάτρα, 11-13 Ιουλίου 2008), (τόμ. ΙΙ), σσ. 294-304.
- Μαργαρόνη, Μ. (2010). «Ξέρεις τη γλώσσα του παππού και της γιαγιάς;». Ζητήματα πολυγλωσσίας, παιδικής ηλικίας και διαγενεακών σχέσεων στην ελληνική κοινότητα της Λιέγης. Στο: Δήμου, Π. (επιμ.), *Η διδασκαλία της μητρικής γλώσσας σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία. Πρακτικά διημερίδας* (Στοκχόλμη, 20-21 Φεβρουαρίου 2010), σσ. 75-92.
- Σκούρτου, Ε. (2005). Η γλώσσα της διασποράς και η διασπορά της γλώσσας. Στο: Τσοκαλίδου, Ρ. & Παπαρούση, Μ. (επιμ.), *Θέματα ταυτότητας στην ελληνική διασπορά. Γλώσσα και λογοτεχνία*. Αθήνα: Μεταίχμιο, σσ. 33-48.
- Χατζηπαναγιωτίδου, Α. Ελληνική γλώσσα και απόδημος ελληνισμός

[http://www.inioxos.gr/abc/downloads/2010/arxeio_eisigisewn/10_2_xatzipanagiotidou.pdf
(ανακτήθηκε στις 14.4.2011)]

Ξενόγλωσση

- Benmayor, R. & Skotnes, A. (1994). On Migration and Identity. In: Benmayor, R. & Skotnes, A. (eds), *International Yearbook of Oral History and Life Stories. Migration and Identity* (vol. 3). Oxford: Oxford University Press, pp. 1-18.
- Damanakis, M. (1994). Greek Teaching Materials Abroad. *European Journal of Intercultural Studies* Vol. 5 No 2, (pp. 35-46) [<http://www.ediamme.edc.uoc.gr/download.php?id=351697,165,8> (ανακτήθηκε στις 4.4.2011)].
- Dendrinou, B. (2004): Multilingual Literacy in EU: Toward alternative Discourses in Foreign Language Education Programmes. In: Dendrinou, B. & Mitsikopoulou, B. (eds), *Policies of Linguistic Pluralism and the Teaching of Languages in Europe*. Athens: Metaichmio, pp. 60-70.
- Erfurt, J. (2003). "Multisprech": Migration und Hybridisierung und ihre Folgen für die Sprachwissenschaft. In: Erfurt, J. (Hg.), *"Multisprech": Hybridität, Variation, Identität* (Osnabrücker Beiträge zur Sprachtheorie, 65). Duisburg: OBST, pp. 5-33.
- Gal, S. & Irvine, J. (1995). The Boundaries of Languages and Disciplines: How Ideologies construct Difference. *Social Research*, 62, pp. 967-1001.
- Levitt, T. (1983). Globalization of markets. *Harvard Business Review*.
[<http://www.vuw.ac.nz/~caplabtb/m302w07/levitt.pdf> στις 14.11.2011 (ανακτήθηκε στις 14.11.2010)].
- Tölölian, K. (1996). Rethinking Diaspora(s): Stateless Power in the Transnational Moment. *Diaspora* 5 (1), pp. 3-30.

Ιστογραφία

- <http://law.greekeducation.org> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011)
- <http://www.teilam.gr/nomothesia/Syntagma.pdf> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- <http://www.ggae.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=1> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- <http://www.sae.gr> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf
(ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- <http://law.greekeducation.org/#a-1> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf
(ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf
(ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- <http://ellsxolektos.net.au.net> (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- <http://ipode.att.sch.gr/GERMANIA.doc>, ανακτήθηκε στις 18.3.2011)
- <http://www.oekb.be/?id=12394>, ανακτήθηκε στις 18.3.2011)
- http://law.greekeducation.org/files/n2413_96_fek124a_ellinoglowssi_ekpedefsi.pdf
(ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- http://www.yrepth.gr/el_ec_page786.htm (ανακτήθηκε στις 18.3.2011).
- http://www.opengov.gr/yrepth/wp-content/uploads/downloads/2011/04/report_diavoulefsi_diaspora.pdf
(ανακτήθηκε στις 18.3.2011)
- <http://elearning.greek-language.gr> (ανακτήθηκε στις 25.3.2011).
- <http://www.mfa.gr/www.mfa.gr/el-GR/Policy/Multilateral+Diplomacy/Culture/HFC>
(ανακτήθηκε στις 14.4.2011)
- <http://www.minedu.gov.gr/grafeio-typou/anakoinoseis-typoy/26-08-11-sxedio-nomoy-ellinoglossi-ekpaideysi-sto-eksoteriko-kai-alles-diatakseisr.html>
(ανακτήθηκε στις 2.9.2011).

Βιογραφικό σημείωμα

Ο Πασχάλης Δήμου σπούδασε Παιδαγωγικά στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Επίσης αποφοίτησε από το τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας. Παρακολούθησε διετές πρόγραμμα εξειδίκευσης για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης ή ως ξένης γλώσσας από το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και ετήσιο από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Παρακολούθησε ετήσιο πρόγραμμα εξειδίκευσης για την αντιμετώπιση μαθησιακών δυσκολιών από το Πανεπιστήμιο Πατρών. Ολοκλήρωσε με Άριστα τις μεταπτυχιακές του σπουδές στην Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (2004-2006), καθώς και στην Ιστορία και την Κοινωνική Ανθρωπολογία (2006-2009). Υπήρξε υπεύθυνος προγραμμάτων για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, την περίοδο 1993-1998. Από το 1998 ως το 2003 υπηρέτησε ως υποδιευθυντής στο μειονοτικό σχολείο Δημαρίου Ξάνθης. Τα έτη 2003-2005 υπήρξε υπεύθυνος του προγράμματος σχολικής πρακτικής του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Το 2007 ως το 2010 αποσπάστηκε στη Σουηδία και εργάστηκε ως διευθυντής σχολικών μονάδων και παιδαγωγικός σύμβουλος των Ελλήνων αποσπασμένων εκπαιδευτικών. Το σχολικό έτος 2010-11 υπηρέτησε ως προϊστάμενος του 3/θεσίου 33 Δημ. Σχ. Βόλου, οι μαθητές του οποίου ήταν τρόφιμοι του ειδικού καταστήματος κράτησης νέων Βόλου. Από τον Αύγουστο του 2011 μετά από την κρίση στελεχών επιλέχθηκε και υπηρετεί, μέχρι και σήμερα, ως διευθυντής του 30^{ου} Δημ. Σχ. Βόλου. Τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα και οι δημοσιεύσεις του εστιάζονται σε ζητήματα εκπαιδευτικής πολιτικής, γλώσσας, εκπαίδευσης και κοινωνικού βίου μειονοτικών ομάδων.